

Beyşehir Gölü DERİN YEŞİL

Anadolu'nun mavi gözü
Beyşehir, aynı zamanda
Türkiye'nin en büyük tatlı
su gölü. Magma ekibi,
gölün derinliklerinde ve
kıyılarında hüküm süren
yaşamı izledi.

yazı: BURÇİN FERAN
fotoğraflar: ALİ ETHEM KESKİN

☼
Beyşehir Gölü'nün özellikle
güney ve batı kısımlarındaki
koylarda, yüzey bahar aylarında
nilüferlerle kaplanıyor. Yaz
aylarında tomurcuklanıyor ve
mavi göl şenleniyor.

Beyşehir Gölü'nü besleyen en önemli su kaynaklarından biri, gölün güneyinde bulunan Adaköy'den doğuyor. Yüksek debisi ve berrak suları ile derinliği birkaç metreyi bulan Kargılı Deresi'nin dibi uzun tatlı su bitkileriyle âdeta el değmemiş bir orman görünümünde.

☺
Dedegöl Dağları'ndan gelen suların yeryüzüne çıktığı kaynaklardan biri Kargılı Deresi. Konya'nın Beyşehir ilçesine bağlı Adaköy'de doğuyor ve muhteşem manzaralar eşliğinde Beyşehir Gölü'ne akıyor.

Beyşehir Gölü'nün batısında Gölyaka Köyü yakınlarında bulunan Kubad Abad Düdeni, yedi metre derinliğinde gölü besleyen ana su kaynaklarından biri. Düdenin derinleri su şamdanları bitkisine ev sahipliği yapıyor.

ÇİMEN NİNE BİR MANİ TUTTURUYOR:

“Kimi güler kimi ağlar... Dağlar dağlar dumanlı dağlar” Beyşehir Gölü kıyısında, Gedikli Köyü'nde yaşayan Çimen Nine'nin eteğine tutunmuş, ne söyleyecek diye pür dikkat dinliyoruz. Çimen Nine, Honamlılı Yörüklerinden. Kendisiyle Doğa Derneği'nin Beyşehir Gölü Nesli Tehlike Altındaki Balık Türlerini Koruma Projesi'nde tanıştık. Nine ve torunları, Gedikli Köyü'nün sakinleri gibi artık göçmüyor. Göç etmeyince hayvancılık da eskisi gibi devam etmiyor. Bize açtıkları sofralarında Yörük yufkasına ve peynirine rastlıyoruz yine de. Köyün kadınları ve erkekleri hâlâ Yörük kültürünü yaşatmaya, eski hikâyeleri ve yaşantıyı gençlere aktarmaya çalışıyor. Çimen Nineminse gözü dağda, dili göçü anlatan manilerde. Kuşları soruyoruz. Kulağı yettiğinde duyup cevap veriyor: “Bahçeye ilacı atınca kuşun kökünü kesti. Keklik ötmez oldu, gugu (guguk kuşu) ötmez oldu. Her şeyin kolayı çıktı da canlılar çürüdü.” Ağrılarını nasıl iyileştirdiğini anlatıyor. Zeytinyağı Antalya'dan gelir, çam çırasıyla kaynatılır, süzülür, ağrıyan bölgeye sürülürmüş. Tüm ağrılara da iyi gelirmiş. Anadolu'da her derdin devasını doğadan bulmaya çalışmış insan.

“İçindeki Anadolu'yu bulunca huzuru da bulacaksın, şifa orada” diye fısıldıyor kulağımıza.

Çimen Nine'nin yanından ayrılışımız gelmiyor o gün. Bir yandan güldürüyor bizi, göle sırtını verdiği dağlara bakıp iç geçiriyor bir yandan. Ege'de zeybek dönerken efenin, bir çingenenin sevdiğinin mezarı başında keman çalıp dans edışı edasıyla... Acıyla mutluluğu bir arada yaşıyor. Bir hüznüleniyor bir kahkahalara boğuluyoruz. “Bir daha gelin de öteberimizi alıp yaylaya çıkalım” diyor.

Göç bittikten sonra her sene mayıs ayında düzenledikleri Honamlılı Yörükleri Festivali için yaylaya çıkıyorlarmış. Yaylaları Anamas (Dedegöl) Dağları'nda. Yörük bitkinin, ağacın, gölgenin olduğu yere gidermiş. Anamas Dağları da bitki çeşitliliğiyle Anadolu'nun 305 önemli doğa alanından ve 122 önemli bitki alanından biri. Dağ, Beyşehir Gölü'nün batı kıyısında uzanıyor. Hem Orta Anadolu hem de Akdeniz Bölgesi yakınında olduğundan her iki iklimin getirdiği çeşitliliği ve endemik bitki zenginliğini bünyesinde barındırıyor.

ANADOLU'NUN NAZAR BONCUĞU

Beyşehir Gölü, Anadolu'nun en büyük tatlı su gölü. Bir yanı Dedegöl Dağları'nın makilik, kızılçam ve karaçam ormanlarıyla sedir ağaç-

Beyşehir Gölü'nün sığ bölümlerinde balıkçılar kayıklarını sık kullanarak hareket ettiriyor.

larına, Toros köknarlarına ve ardıc topluluklarına bakarken bir yanı Kızıldağ'ın ardıc ağaçlarının eşlik ettiği dağ bozkırlarına uzanıyor. Gölün kıyıları Konya ve Isparta illerine bağlı ilçe ve köylerin yerleşimine kucak açıyor. Bu yerleşimlerin içinden geçen ve göle ulaşan derelerin yanı sıra sulu ve susuz tarım alanları da gölle ilişki halinde. Göl halkının geçim kaynağı tarım, hayvancılık ve balıkçılık.

Bölgede tarımın ilk defa MÖ 6500'lü yıllarda mercimekle başladığı düşünülüyor. Sulama eskiden serenli kuyular aracılığıyla yapılıyormuş. Serenli kuyular, antik çağdan kalma, bazı bölümleri bölgede yetişen ardıc ağaçlarından yapılmış kuyular. (Seren çoğunlukla çatal şekli verilen ağaç parçasına yerleştirilmiş, gittikçe inceleşen bir tomruk.) Şimdiyse sulama, serenli kuyuların yanında sondaj kuyularıyla da yapılıyor. Serenli kuyuların verimi, sondaj kuyularının yeraltı sularını etkilemesi sebebiyle azalmış. Bölge genelinde buğday, arpa, fiğ ve nohut sulama yapılmadan yetiştirilirken fasulye, şeker, mısır gibi sulu tarım ürünleri de mevcut. Hayvansal gübre bahçelerde kullanılırken daha geniş tarım alanlarına kimyasal gübre atılıyor. Bölgede büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık kısmen devam ediyor. Hayvanlar kışı ahırda geçirirken bahar aylarında meralarda otlamaya başlıyor.

Gölün tarımla daha geniş ölçekli ilişkilerinin ilk kırıltıları Beyşehir ilçesinin merkezinde yer alan taş köprünün inşa edilmesiyle Osmanlı Devleti'nin ilk sulama projesi ile başlamış. 14 sütun üzerine oturtulmuş ve 15 gözülü köprü üstü kemeri olan köprü, regülatör baraj sistemi olarak yapılmış. 1900'lü

yılların başında yapımı tamamlanan köprü aracılığıyla Çarşamba Çayı'na bağlanan gölün suyu Konya Ovası'nı besliyor hâlâ. Köprünün ayaklarında yer alan kapakların açıldığı dönemlerde Suğla Gölü ve Apa Barajı'nı aşır Çumra Ovası'na ulaşan su yol boyunca geçtiği kanalın çevresindeki tarım alanlarında sulama amaçlı kullanılıyor.

Beyşehir Gölü'nün Suğla Gölü'ne bağlı olan bu ayağının bir kanal inşa edilerek Çumra Ovası'na yönlendirilmesiyle kuru tarım arazileri, sulu tarım arazilerine dönüşmeye başlıyor. Sulu tarıma dayalı bitkilerin (özellikle şekerpancarı) ekilmesiyle birlikte nadasa bırakılan toprak miktarı da gitgide azalıyor. Kurak dönemlerde Beyşehir Gölü'nün suyu

Gölün doğusunda yer alan Eflatunpınarı, endemik küçük balıkların yaşadığı bir havuz. Hitit yağ balığı (*Pseudophoxinus hittitorum*), bu nadir türlerden yalnızca biri (üstte).

Adaköy Pınarı'ndan çıkan sular, tarih boyunca un öğütmek için kullanılan su değirmeninde kullanılmış. Günümüzdeyse beton setle önü kesilmiş ve sulama için kullanılıyor (solda).

Türkiye'nin belki de en berrak su kaynaklarından biri Adaköy'de yeryüzüne çıkıyor (sağda).

Honamlı Yörükleriyle sohbeta tutuşmak her an bir şey öğrenmek demek.
Maniler, kıssadan hisseler, doğanın sırları, gölün mucizeleri... Öküz destanı da
göle bakarak yaşayan bu insanların yarattığı bir hikâye...

Eflatunpınar Hitit Kutsal Anıtı, MÖ 1200 yıllarına tarihlendirilen geç Hitit kalıntılarının ve orijinal halini muhafaza eden üç anıt ve havuzun bulunduğu bir höyükte yer alıyor. Beyşehir Gölü'nü besleyen pınarın oluşturduğu havuzun içerisinde yaşayan nesli tehlike altındaki küçük balıklar da buraların en eski sakinlerinden. Ne zamandır orada oldukları, ne badireler atlattıkları bilinmez ama yaşam kaynakları var olduğu sürece orada olmaya devam edecekler.

da yetersiz kalınca sondajlarla taban suyunun çekilmesiyle sığ sulak alanlar kururken meyve bahçeleri yerlerini kavun tarlalarına bırakıyor. Özellikle yağışın olmadığı yaz aylarında Çumra Ovası'nın sulanması, Beyşehir Gölü'nün seviyesini çok aşağı kotlara düşürüyor. Bu azalıştan ötürü göl tabanında güneş gören yerlerde ot ve sazlık alanlar artış gösteriyor. Göl suyu yer altından kuzeyde Tuz Gölü'ne, güneydeyse Manavgat Çayı'na bağlı.

Göl, irili ufaklı 27 ada ve 10 kayalık (bazı kaynaklar yaklaşık 33 ada olarak bildiriyor) bulunduruyor. Adalarda ve çevresinde Roma döneminden beri yerleşim yerleri kurulmuş. Adalar üzerinde tarih öncesi çağlardan Osmanlı'ya uzanan eserler mevcut. Adalar aynı zamanda bitki çeşitliliğiyle hayvancılığa da olanak vermiş; eskiden keçi, koyun, inek, sığırlar ve mandalar adalarda başıboş yayılmış. Günümüzde hâlâ bahar aylarında ve yazın, adaların bir kısmının otlak olarak kullanıldığı görülebiliyor. Adaların birkaçında tahıl, meyve ve sebze yetiştiriciliği de yapılıyor.

Yereldeki ismiyle Pınarlı Ada, gölün görkemli adalarından yalnızca biri. Adını, üzerinde yaşayan, Anadolu halkları arasında pınar diye bilinen meşe ağaçlarından alan ada, keçiler ve ardıc ağaçlarıyla mutlu bir birliktelik içerisinde. Adanın, bayırında bulunan bir patikayla ulaşılan bir de mağarası var. Mağaraya yaklaşık kırk metrelik bir tırmanışın ardından on metre kadar aşağıya inilerek ulaşıyor. Magma Dergisi ve Doğa Derneği, bugüne kadar varlığını bile çok az insanın bildiği mağaraya profesyonel bir dalış gerçekleştirdi. Mağaranın içinde bulunan sarkıt ve dikitler dünyada ilk kez görüntülendi. Pınarlı Ada'daki sarkıtlı mağaranın adı henüz yok.

Gölün en büyük adası olan Mada Adası ise Anadolu iç sularında üzerinde hâlâ insan yaşamı olan tek ada. Osmanlı Dönemi'nde Rus Kazaklarının, onların gidişinden sonra Çeçen ailelerinin yerleştirildiği adada, bugün Tırtar Yörükleri yaşamaya devam ediyor. Kazaklardan önce gayrimüslim Türklerin yaşadığı bilinen adadaki yaşantıya dair bilgiyse oldukça az. Gölün en büyük adası olan bu adada yaşayan halk, hayvancılık, tarım ve meyve yetiştiriciliğinin yanında balıkçılıkla ilgileniyor.

Mada Adası'nın da bağlı olduğu, Gedikli Köyü'nde yaşayan Honamlı Yörükleri, yerleşik hayata geçtikten sonra hayvancılık, bağ ve bahçecilik işlerinin yanında gölde balıkçılık yaparak geçimlerini sürdürüyor. Kadın ve erkeklerin tüm işleri beraber gördüğü bu köyde, kadınlar balıkçılık için balık ağı örme konusunda ustalaşmış. Şimdi kadın, erkek çevre ilçe ve köylerden gelen talepler üzerine ağ örmeye devam ediyor.

Eski zamanların güzünde Beyşehir'den Antalya'nın yaylalarına göçermiş Honamlı

Yörükleri. Harman zamanı arpa buğday eker, son günde harmanı kaldırır yola koyulurlarmış. Göç sabahı gün ağarınca malzemelerini merkeplere sararlarmış. Çadırı, kilimi keçi kılından, kıyafeti koyun yününden olarmış Honamlı Yörügü'nün. Kılını, yününü kirmende eğirir, ıstar adlı tezgâhta dokurmuş hepsini. Hem bu şekilde dokunan kara çadır yağmurlu günler için tedbirmiş, su geçirmezmiş. (Keçi kılı yağmur suyu alınca şişer böylece dokumadaki gözenekler kapanır.) Her aile dokurmuş üç direkli kara çadırını.

Beyşehir Gölü yüzeyi kış aylarında donuyor. Buz tutmuş göl yüzeyinde gezinen sakarmeke (*Fulica atra*) kuşları bazen ayaklarının buza yapışması yüzünden yaşamını yitirebiliyor (üstte).

Beyşehir'de, gölü besleyen akarsulara yakın köylere yapılan ziyaretlerden biri. Magma yazarı Burçin Feran, bu köylerden Gedikli'de yaşayanlarla, nesli tehlike altında olan küçük balıklar hakkında konuştu (sağda en üstte).

Gedikli'den Mustafa Işıl, gölün en eski balıkçılarından. Bir zamanlar gölde yaşayan, şimdi nesli tükenmiş göğçe (*Alburnus altilis*) ve nesli tehlike altındaki küçük balıkları çok iyi biliyor (sağda üstte).

Bir haftada yayla yayla gezer, kona kona varırlarmış Antalya'ya. Göçebenin yolu şehirden uzak, belli olarmış. Herkesin bir yoresi varmış, oraya konarlarmış. Yollarına at, deve ve davarlar eşlik edermiş. Sonra sonra daha küçük göçe başlamış Honamlı Yörükleri. Gölde uzaklaşmamış, Anamas (Dedegöl) Dağları'nın yaylalarında konaklamaya başlamışlar. 1930'lu yıllarda ise yerleşmişler sonunda Gedikli Köyü'ne. Hayvancılık ise arazi azlığı ve üretim odağının kiraz ve vişneye dönüşüyle yok olmaya yüz tutmuş. Kiraz ve

vişne işinin kolaylığından sonra koyuna, keçiye heves eden olmamış.

ÖKÜZ DESTANI

Honamlı Yörükleriyle sohbetle tutuşmak, her an bir şey öğrenmek demek. Maniler, kıssadan hiseler, doğanın sırları, gölün mucizeleri... Öküz destanı da göle bakarak yaşayan bu insanların yarattığı bir hikâye; Mustafa Işıl'ın hikâyesi...

O eski zamanlarda bir gün Gediklili Basri amcanın tarlayı sürme zamanı gelmişti. Rençperlik yapmadıkları zamanlar ihtiyaç

İki Keşif

yazı: ALİ ETHEM KESKİN

BEYŞEHİR GÖLÜ'NE dalan Magma fotoğrafçısı Ali Ethem Keskin, bugüne dek bilinmeyen bir mağarayla bir düdene ilk kez daldı. Keskin, daha sonra kapsamlı dalışlar yapacağı sualtı mağarası ve Avşar Düdeni'nde gördüklerini anlattı.

AŞVAR DÜDENİ

Güzel bir temmuz sabahı gölde dalış yapacağımız noktalara bizi götürecek olan Alparslan Reis ile Yeşildağ beldesine yakın kıyıdaki iskelede buluşup kayığa malzemelerimizi yükledik. Göl genelde bulanık olmasına karşılık nilüferlerin yoğun olduğu kıyıya yakın bölgelerde berraklaşıyordu. Dalışları gölün bu kısmında yaparak sualtındaki yaşamı en kapsamlı şekilde belgelemeye çalıştım. Bir sonraki görevim Beyşehir Gölü'nün berrak su kaynaklarını bulup görüntülemektir. Geçmiş yıllarda Yenişar Bademli yakınlarındaki Kubad Abad Düdeni'ne dalıp dip yapısını görüntülemiştim. Alpaslan Reis'e gölün kıyılarında Kubad Abad Düdeni gibi benzer su kaynaklarını bilip bilmediğini sordum. Yeşildağ beldesi yakınlarında Aşvar Düdeni isimli bir su kaynağı olduğunu söyledi.

Derhal dümenimizi oraya kırdık. Gölün kıyısına doğru dar bir kanalda ilerledikten sonra kıyıya yakın 50 metre çapında turkuaz renkli olağanüstü güzellikte bir göletle karşılaştık.

Buraya şimdiye kadar hiç kimse dalmamıştı. Çevrede yaşayanlar dibi gözükmeyişi için çok derin bir gölet olduğunu sanıyorlardı. Hazırlanıp göletin kenarından suya daldım. Kıyı dik bir yamaç olarak hemen derinleşti. Kenarlar su mercimeği dokusuyla kaplıydı. Aralarında küçük balık sürüleri dikkatimi çekti. Derine doğru gittikçe su berraklaştı. Şimdi göletin dibini görebiliyordum. Kumun kaynamasından dipte suyun kaynadığı noktaları kolaylıkla görebiliyordum. Kolumdaki derinlik saatine baktığımda düdenin derinliğinin 7 metre olduğunu gözledim. Düdenin tabanında adeta bulut gibi boylan bir santime yakın karides sürüleri dikkatimi çekti. Yüzeye doğru çıkarken sağa ve sola kaçışarak bana yol açıyorlardı.

ADADAKİ SUALTİ MAĞARASI

Yıllar önce bir arkadaşım Beyşehir Gölü'nün üzerindeki bir adada bir mağara ve bu mağaranın içinde de berrak suyu olan bir kuyu olduğunu anlatmıştı. Bu mekânı incelememin kayda değer olacağını da belirtmişti. Beyşehir Gölü'ndeki dalışlarımı bitirdikten sonra rehberimiz Alparslan Reis'in de bu adayı ve mağarayı bildiğini öğrendim. Açıkçası benim büyük beklentim yoktu. Onun için komple mağara dalışı ekipmanları hazırlamak yerine sadece basit bir dalış seti ve sualtı fotoğraf makinamı alıp Alparslan

Reis'in teknesiyle adanın yolunu tuttuk. Tekneyi kıyıya demirleyip mağaranın ağızına tırmandık. Mağaranın girişi dik bir kuyuyu andırıyordu. Kenarlardaki kayalara tutunarak aşağı indik. Kuyunun on metre içinde birkaç metre genişliğinde bir su birikintisi vardı. Sualtı fenerimi suya daldırıp dibi aydınlatınca gözlerime inanmadım. Işık huzmeleri sonsuza dek uzanıyordu. Çok heyecanlanmıştım. Bir an önce dalış malzemelerimi güvenli şekilde buraya indirip dalmak için can atıyordum.

Gerçekten de o hazırlık sırasında biraz sonra yapacağım dalışın hayalini kurarken heyecandan ellerim titriyordu. Suya dalıp derinlere doğru süzülürken mağara genişledi. Tavanlarda sarı, beyaz ve taba renkli sarkıtlar dikkatimi çekti. Demek ki daha önce burada hava varmış. Zamanla su mağaranın içine dolmuş. Odanın derinlere doru giden kısmına kadar ilerleyip derinlik saatime baktığımda derinliği 15 metre olarak okudum. Bulunduğum noktadan yüzeyden gelen ışığı görebiliyordum. On beş dakikadır su altındaydım. Yüzeydeki ekip arkadaşlarım ve Alparslan Reis'in beni heyecan içinde beklediklerini biliyordum. Bu gizemli mağaranın daha ileri bir tarihte kapsamlı keşfini yapmak üzere yüzeye çıkıp gördüklerimi büyük heyecanla ekibe anlattım.

olmadığı için öküzleri dağa salarlardı. Küçük oğlu Mustafa ile dağa gidip öküzleri tutacak ve tarlaya götüreceklerdi. Mustafa için bu yolun en heyecan verici yanı ise Beyşehir Gölü'nün turkuaz rengi sularının nazlı salınışını izlemek olurdu yüksek tepelerden. Köyde ona verdikleri diğer isim de gölün rengi gibi olan gözlerinden geliyordu; Işıl.

Tepeye vardıklarında karşılaştılar ikisiyle. İki öküz birbirinden ayrı duruyordu. Babasının belinden çıkardığı kuşak yardımıyla birkaç arkadaşıyla öküzü gözlerinden bağladığını gördü. Anlam vermediği bu şeylere aldırış etmedi Mustafa Işıl, kafasını devirdi göle. Her seferinde ilk defa görmüş hayretiyle, büyülenmiş gibi izlerdi gölü. Babası ve arkadaşları gözünü bağladıkları öküzü yerinde bırakmış, diğerini tutmak için yanına doğru yönelmişlerdi. Öbürünün yanına vardıklarına acı bir ses işittiler. Onlar gözü bağlı olanın sakince durmasını beklerken heyecanlanıp kendini uçurumdan atmıştı. Sonra sal yapıp onu uçurumdan çıkarmışlardı.

Basri babanın arkadaşlarından biri başlamış oracıkta belleğinden döktüğü öküz destanını okumaya: *“Selam sana Basir Paşa / Gündü öküz çıktı daşa / Destan yazdık böyleşe / Acı-mızı veren öküz / Taştan düşüp ölen öküz / Dört kişi omzunda sedye ile gelen öküz / Ararsın bu dağı dedik / Kale dağı gedik gedik / Gomur öküzü verük güdük / Buldum onu hoh dedim eyvah dedim / vah dedim / Baktım fren tutmayınca ah dedim tüh dedim / Şu zamanın asiri Yusufllunun Basir'i / Öküzün gözünü bağlamış Var mı bunun kusurı?”*

Işıl, o gün aynı tepede izliyordu gölü. Hatırladı anısını, babasını andı, sonra biraz kızdı ama geçiverdi hemen öfkesi. Çok geç kalmalı köye inmeye diye düşündü, akşama balık

avı vardı. Öküzün düştüğü uçuruma bir daha bakıp selam etti, köye doğru yol aldı. Eve vardığında karnını doyurası gelmedi, akşam için çok heyecanlıydı. Geçen seneden kalan balık kurutması darıktan attı eşeğinin üzerindeki keçi kılından çengel işlemeli semerine. (Darık dünya üzerinde sadece Beyşehir Gölü'nde yaşayan kızılkanat balığı (Chondrostoma beysehirense) ve göğce balığı (Alburnus akili) kurutmasıydı. Kızılkanat nevrüz zamanında kıyıya havyar bırakmak için gelirdi. Dışı törpü gibi pullu olduğundan kolayca elle tutulur ve tuzlanıp kurutması yapılırdı. Osmanlı'nın son zamanlarında gölde balıkçılık Rus Kazakları tarafından yapılmaktaydı. Kazaklar, bölgedeki iklim koşullarına dayanıklı olduklarından sert kış aylarında bile gölcülük yapıyorlardı. Bölgedeki balık salamura ve kurutma yapma geleneği de Kazaklardan geliyor. Kazaklar, çok iyi ağ örür, yaklaşık 10 ton yük taşıyabilen karakayık yaparlardı.

Eskiden, 1970'li yıllarda gölde bolca göğce balığı varmış. 1980'li yıllara kadar gölde yaşamış göğce. 1978-1980'de Tarım, Orman ve Köyişleri Bakanlığı tarafından göle aşılana sudak (yereldeki ismiyle dişli balık, Sander lucioperca) etçil bir balık türü olması nedeniyle gölde yaşayan otçul yerli balık türlerinin yok olmasına neden olmuş.

Göğce balığının avı ise o zamanlar “teşkilat” adı verilen bir grup balıkçıyla imece halinde yapılyormuş. Gölün hareketlerinden veya balıkların işaretlerinden, tutacakları balığın yerini bulan bir kişi, dümeni kullanan bir kişi, ağıları atanlar, toplayanlar... Işıl o akşam yine gözetçilik yapacaktı. O karadan ormanın içinde hareket ederken diğer ekip on beş kişi halinde beş kayıkla iki yüz, üç yüz metre geriden geleceklermiş. Avda “ıgırıp ağı” denilen ağ kullanırlarmış. Sonra serpme ağ kullanılmaya başlanmış ve herkes kendi başına küçük kayıkla ava çıkmaya başlamış. Teklik çoğalmış eski balıkçıların deyişiyle.

Ormanın içinden ilerlerken sigarasını yakmış Işıl. Gözlemeye başlamış gölün üzerini usulca yürüyerek. O akşam hava durgun ve soğukmuş. Kar yağıp yağmamaya karar veremediğinden göl daha donmamış. Derken Işıl bir ses işitmiş: “Çif çuf çif”. Devamı gelmemiş, beklemiş Işıl biraz. Sonra yürümeye devam etmiş. Sesi veren göğce balığıymış ama alay halinde değillermiş. Göğce boz boz olur, havalara soğukken alay oldu mu bulut hali gibi gölün içerisinde simsiyah gözükmüş. Bir tabana batar, bir yukarı çıkar, suyun üzerinde kayarak giderlermiş. Böyle hiç aksamamış sesleri. “Çif çif çif çif”. Bu sefer doğru sesi duymuştu Işıl. Çakmağını yakıp şöyle gelin der gibi tarif etmişti göldeki arkadaşlarına.

Işıl o günleri şavk eden gözlerindeki özlemi bizden kaçırmadan anlatıyor: “40-50 ton

Beyşehir Gölü'nün Küçük Balıkları

Anadolu'nun en büyük tatlısu gölü olan Beyşehir Gölü ve gölün toplama havzası, 12 önemli balık türüyle Beyşehir Gölü Önemli Doğa Alanı'nı (ÖDA) oluşturuyor. Alanda bulunan balık türlerinin Dünya Doğa Koruma Birliği (IUCN) Kırmızı Liste ölçütlerine göre 7'si tehlikede (EN), 2'si hassas (VU), 2'si tehlike altına girmeye yakın (NT) ve 1'i için yeterli veri yok (DD) olarak sınıflandırılıyor. Bu türler dışında dünya üzerinde sadece Beyşehir Gölü'nde yaşayan göğce balığının nesliye uzmanlara göre tamamen yok oldu. Bazılarının Türkçe ismi bile olmayan bu türler yerelde; yılan balığı, siraz, kızılkanat, yağ balığı, kaya balığı olarak biliniyor. Balık türlerine yönelik tehditlerin başında göle

sonradan aşılana sudak (yereldeki ismiyle levrek, dişli balık) geliyor. Sudak etçil bir balık türü olması nedeniyle gölde yaşayan balık çeşitliliğinin yok olmasına neden olmuş. Şimdi nesli tehlike altındaki balıklardan nadiren görülebilenleri, sudak gibi göle aşılana yabancı türler sebebiyle göle ulaşan akarsulara kaçmış. Yaşamlarını sudağın ulaşamadığı yerlerde devam ettirmeye çalışıyorlar. Elektrosokla avlanma, balıkların aşamadığı su setleri, barajlar, sulama kanalları, fabrika ve kanalizasyon atıkları göl ve gölde yaşayan balık türleri üzerine diğer tehditler olarak biliniyor. Göl ve çevresindeki su kaynaklarının korunması içsu balıkları açısından hayati öneme sahip.

Editör: Burçin Feran / Infografik: Kadir Özmen / Balık İllüstrasyonları: Fıruzan Şimşek

Kızılkanat (*Chondrostoma beysehirense*)

Bu tür, sadece Türkiye'de, Orta Anadolu'daki Beyşehir Gölü'ne akan üç akarsuda ve gölün bütüşğinde yaşar. Bir zamanlar Beyşehir Gölü'nde sıklıkla avlanan kızılkanatın, şimdilerde popülasyonu çok düşük seviyede ve nesli tehlike altında. Kısmen hızlı akan, suyu berrak ve genelde vejetasyon olan akımlarda yaşar. Habitata yabancı sudak tarafından baskılan türün, tekrar kolonileştirilmesi neredeyse imkânsız. Habitat kaybı, barajlarda suyun tutulması türe yönelik diğer tehditler. Balıkların yaşadıkları akarsuların bozulmasına karşın kurtarılması için koruma tedbirlerine acilen ihtiyaç var. Beyşehir Gölü bölgesi Milli Park olmakla birlikte, akarsular korunmuyor.

Göğce balığı (*Alburnus akili*)

Bu tür Türkiye'de Beyşehir Gölü'ne endemikti. Nesli 1980'lerde göle aşılana sudak balığından sonra tükendi. Aşırı avlanma sağ kalan bireylerin sayısının azalmasına neden oldu. Bu tür için uygulanacak herhangi bir koruma eylemi için artık çok geç.

Kaya balığı (*Gobio microlepidotus*)

Popülasyonu IUCN Kırmızı Listesi'nde "Hassas" kategorisinde. Bu tür Orta Anadolu'da Beyşehir Gölü'ne akan derelerde bulunur. Kum ve çakıl altındaki yavaş ve orta derecede akan sularla, çoğunlukla çok yoğun su bitkisi olan alanlarda yaşar. Su çekilmesi, barajlar tarafından su tutulması, kuraklık ve yabancı türler, bu tür için başlıca tehdit unsurları.

Çöpçü balığı (*Seminemacheilus lendlii*)

Beyşehir Gölü çevresindeki kaynak sularında yayılış göstermesine karşın, türün popülasyonu konusunda yeterli bilgi mevcut değil. Bataklıklar, göller, dereler ve akarsu kesitlerinde bulunur, durağan sularla ve yoğun bitki örtüsünde yaşar.

Beyşehir Gölü Havzası, sahip olduğu endemizm ve balık çeşitliliği ile Anadolu'nun benzersiz coğrafyalarından biri. Yani korumaya çalıştığımız birçok tür sadece Beyşehir Gölü'nde yaşıyor. Gölün biyolojik çeşitliliğini sürdürmesi ve yöre insanının kadim üretim yöntemlerini devam ettirmesi yalnızca havza için değil dünya ölçeğinde büyük önem taşıyor.

Ot balığı, yağ balığı (*Pseudophoxinus hittitorum*)

Beyşehir Gölü'ne ulaşan dere ve pınarlarda yaşar. En yaygın olduğu bölgeler Eflatunpınar ve gölün güney batısındaki kaynaklar. Yoğun bitki örtüsü olan dereler veya temiz suları olan dereler tarafından beslenen ırmaklarda bulunuyor. Soğuk su kaynakları ve temiz sularla yaşar. Su çekilmesi, barajlar tarafından su tutulması, kirlilik gibi nedenlerle nesli tehlike altında.

Yılan balığı (*Cobitis battalgilii*)

Nesli tehlike altındaki bu tür Beyşehir havzasındaki derelerde ve Akdeniz Havzası'nda Manavgat Çayı'nda bulunur. Çakıllı, kum ve balçık yataklarda akan su, genelde yoğun su altı bitki örtüsünü tercih eder. Tür; barajlar, göle aşılana yabancı türler ve derelerdeki kirlilikten etkileniyor. Bölgenin korunması, su kaynaklarının yönetimi ve yabancı türlerin artışına yönelik hassasiyet ve kontrol gerekiyor.

Beyşehir sirazı (*Capoeta mauricii*)

Nesli tehlike altında olan Beyşehir sirazı, Beyşehir Gölü'ndeki balıkların sıklıkla avladığı türlerden biriydi. Beyşehir Gölü'ne dökülen dereler ve çaylarda yaşar. Göle yabancı tür olan sudak balığının getirilmesiyle Beyşehir Gölü'ndeki nüfusu, 20. yüzyılın sonlarında azaldı. Bir zamanlar gölcülük olan tür, üremek için akarsulara sıkıştı. Barajlar tarafından su tutulması, derelerden tarımsal sulamada kullanımı amaçlı su çekilmesi, kirlilik, betonla dere ıslahları türe yönelik tehditler.

Dişli sazancık balığı (*Aphanius anatoliae*)

Türün nesli tehlike altına girmeye yakın. Anadolu'ya endemik bu tür Beyşehir Gölü Havzası'ndaki Eflatunpınar kaynağında ve gölün kırsal alanlarında yaygın olup derelerde de yaşar. Temiz durgun su ve kaynakların oluşturduğu küçük gölcükleri tercih eder. Su çekilmesi, küçük akarsu ve kaynakların kurutulması türe yönelik başlıca tehditler. Türün yaşam alanlarından biri olan Eflatunpınar kaynağı da turizm etkisi sebebiyle rekreasyon faaliyetlerine açık konumda. Diğer yandan kaynağın havuzundan borularla, tarımsal sulamada kullanmak üzere su çekiliyor.

Yağ balığı (*Pseudophoxinus anatolicus*)

Türün popülasyonu üzerindeki baskı yüksek ve nesli tehlike altında. Beyşehir Gölü'nün batı kesimlerindeki avlıklarda yoğun olmasa da avcılığı yapılıyor. Göle yabancı olan türler aşılana önce Beyşehir Gölü'nde bol miktarda bulunuyordu. Su çekilmesi ve barajlar tarafından su tutulması türe yönelik diğer tehditler.

Cüce siraz balığı (*Hemigrammocapoeta kemali*)

Orta Anadolu'ya endemik bir tür. Beyşehir Havzası'nda Eflatunpınar'da ve derelerde yaşar. Yoğun bitki örtüsü olan dereler, sulak alanlar ve göller yaşam alanı. Türün nesli tehlike altında. Sayıları tarım için yeraltı su kaynaklarının çekilmesi nedeniyle hızla azalıyor.

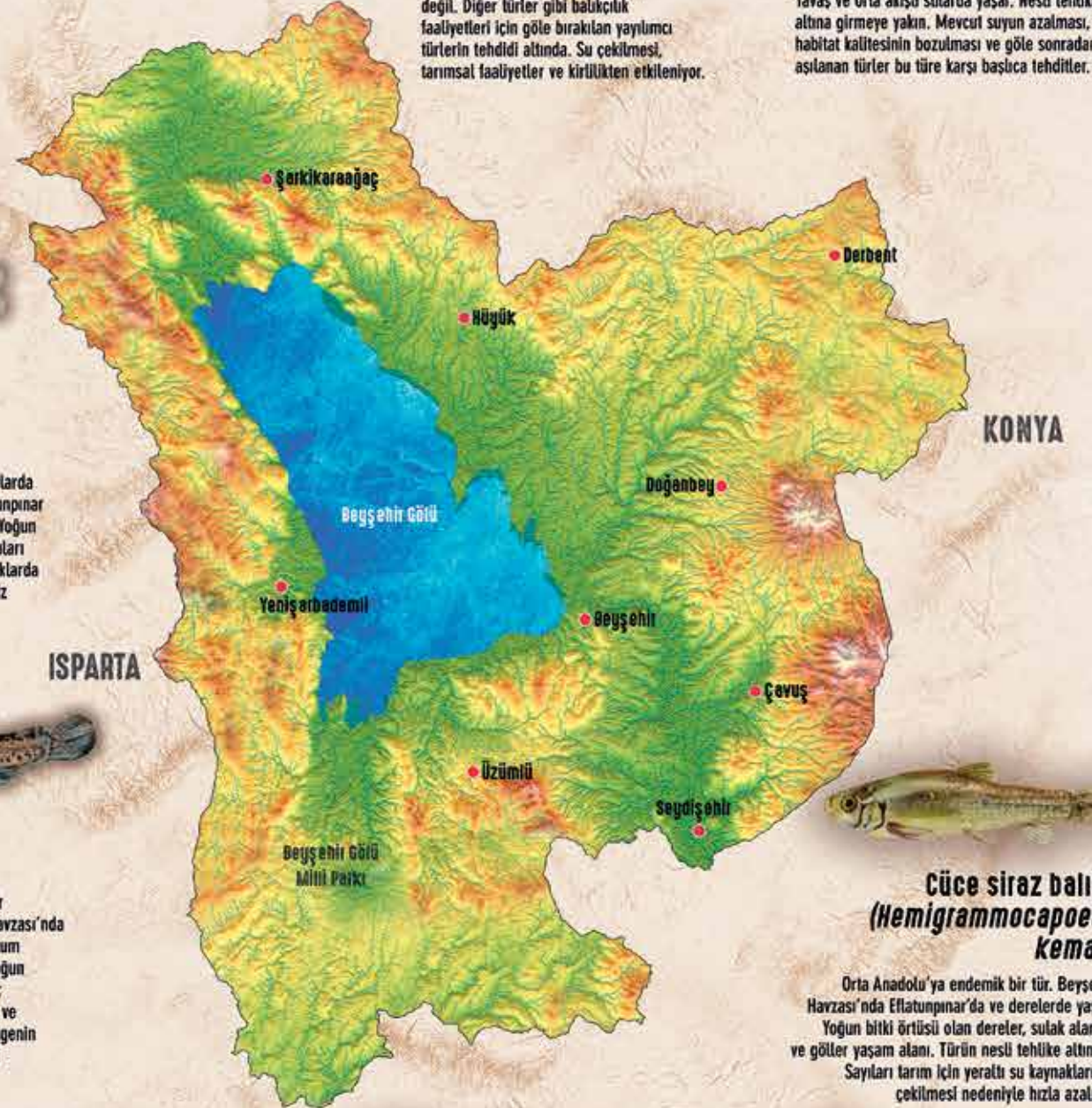
Yılan balığı, Taşısiran (*Cobitis bilseli*)

Beyşehir Gölü'nün dere ve çaylarında, Beyşehir'de göl çıkışında bulunur. Yoğun bitki örtüsüne sahip derelerde çakıl ve kum zemini tercih eder. Popülasyonu tehlike altında. Bu tür balıkçılar tarafından avlanan bir tür değil. Diğer türler gibi balıkçılık faaliyetleri için göle bırakılan yayılcı türlerin tehdidi altında. Su çekilmesi, tarımsal faaliyetler ve kirlilikten etkileniyor.

Oxynoemacheilus atili

Tür, Anadolu'ya endemik olup Orta Anadolu'da Beyşehir Gölü'ne akan tüm derelerde ve Akdeniz Havzası'ndaki Manavgat Çayı'nda bulunur. Beyşehir Gölü'nün kırsal alanlarını ve göle akan derelerin hızlı akan temiz bölgelerini tercih eder. Türün en önemli yaşam alanı Eflatunpınar. Yavaş ve orta akışlı sularla yaşar. Nesli tehlike altına girmeye yakın. Mevcut suyun azalması, habitat kalitesinin bozulması ve göle sonradan aşılana türler bu türe karşı başlıca tehditler.

balık çıkardı o zamanlar. Göğce balık çoktu. Bazı alaylar birleşir bir araya gelir, martı kuşu alayın içine dalış yapar hoop atlar, alır. Balık yüzeye çıktığında tekrar dalar. Karakaz kuşu (karabatak) tabandan alır alır çıkarırdı. Onların da artık keyfi yok. Siraz balık vardı, kızılkanat vardı, ak balık vardı. Şimdi o balıklar kalmadı. Dişli balık atıldı göle. Af edersin kurdun koyunu, kuzuyu yediği hesap tüm balıkların neslini bitirdi. Yılanı bile yer o, yılan bile artık nadir çıkıyor. Göğce balık gölün otunu, kirini temizlerdi. Mal yayılır gibi, koyun davar yayılır gibi yayılırdı. O zamanlarda balık nesli çok idi. Şimdi bir iki balık kaldı. Bu balık bitti, avcılık bitti, her şey bitti. Bir de gümüş balığı saldılar, bu balıkların havyarını yedi. Üreme de yapamıyorlar. Önceden her taraf balıktı. Dardime derman desen şimdi o dediğin göğce balık yok.”

Dişlinin gölde çoğalmasıyla, günümüz balıkçıları ekonomik açıdan kendilerini mutlu hissetseler de kadim zamanlardan beri var olan bir kültürün, kaybolan türlerle birlikte yalnızca anılarda yaşamaya başlaması eski balıkçıları hüznlendirmeye yetiyor.

Beyşehir Gölü ve gölün toplama havzası,

12 önemli balık türüyle Beyşehir Gölü Havzası Önemli Doğa Alanı'nı (ÖDA) oluşturuyor. Alanda bulunan balık türlerinin Dünya Doğa Koruma Birliği Kırmızı Liste ölçütlerine göre 7'si tehlikede, 2'si hassas, 2'si tehlike altına girmeye yakın ve 1'i yeterli veri yok olarak sınıflandırılıyor. Bu türler dışında dünya üzerinde sadece Beyşehir Gölü'nde yaşayan göğce balığını ise tamamen kaybetmişiz. Birkaçının Türkçe ismi bile olmayan bu türler yerelde; yılan balığı, siraz, kızılkanat, yağ balığı, kaya balığı olarak biliniyor.

Doğa Derneği, Birleşmiş Milletler Küçük Destek Programı ile birlikte Beyşehir Gölü'nde yaşayan nesli tehlike altındaki balık türlerinin yaşamlarını devam ettirebilmesinin yollarını bulmak için balıkla hemşeri olan köyleri ziyaret edip yerel halka buluşuyor. Tüm görüşmelerde dertler aynı. Balık türlerine yönelik tehditlerin başında göle aşılardan sudak geliyor. Diğer yandan sudak, ekonomik getirisi sebebiyle yereldeki balıkçının vazgeçemeyeceği bir av türü halini almış. Şimdi nesli tehlike altındaki balıklardan nadiren görülebilenler, sudak gibi göle aşılardan yabancı türler sebebiyle göle ulaşan akarsulara kaçmış ve

Aşraf Düdeni kaynağından yeryüzüne çıkan sular bir kanal boyunca ilerleyip Beyşehir Gölü'ne kavuşuyor. Bu kanal boyunca suda yetişen bitkilerin çiçekleri su yüzeyinde bir renk şöleni oluşturuyor (üstte).

Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubad tarafından inşa ettirilen Kubad Abad Sarayı, aynı adlı düdeninin kıyısında. Beyşehir'in 60 kilometre batısında bulunan bu su kaynağı belki de sarayın burada inşa edilmesinin asıl nedeni (sağda üstte).

buralarda yaşamını devam ettirmeye çalışıyor. Balıkçıların dert yandığı başka bir problemse elektroşokla avlanma. Nesli tehlike altındaki küçük balıkların Beyşehir'deki en önemli yaşam alanlarından biri Eflatunpınar Anıtı. Anıtın günümüzden 3.300 yıl önce Hititlerin büyük kralı 4. Tuthaliya veya 2. Suppiluliuma döneminde yaptırıldığı düşünülüyor. Beyşehir Gölü yakınındaki Eflatunpınar su kaynağı, su biriktirme havuzlarının Anadolu'daki en güzel örneklerinden ve Anadolu'daki Hitit eserlerinin de Yazılıkaya'dan sonraki en görkemli eserlerinden. On dört adet kabartmalı dikdörtgen taş blok vasıtasıyla yapay bir kaya düzeyi meydana getirilmiş. Her bir taşın yüzeyine bir figür işlenen bu havuzda kompozisyonda bulunan boğa protonları, aslanları, dağ tanrıları, kanatlı güneş kursları, güneş tanrıçası ve fırtına tanrısı olduğu düşünülen tanrı çifti rölyefli tasvirleriyle su kültürüyle ilgili kutsal bir kaynak yeri. Eflatunpınarı, serenli kuyularla beraber uzayan ıssız bir yolun sonunda ulaşılan bir yaşam kaynağı. Beyşehir Gölü'nü besleyen pınarın oluşturduğu havuzun içerisinde yaşayan küçük balıklar da buraların en eski sakinlerinden.

Balıkların geleceği aslında Beyşehir çevresindeki hayatla doğrudan bağlantılı. Barajlar akarsuları kurutuyor. Tarım ilaçları tarlalardan sonra balıkların yuvasına doluyor. İnsanlar yesin diye göllere aşılardan balıklar küçük balıkları tüketiyor. Eski bir deniz tabanı olan Anadolu'nun, bugünlere kadar taşıdığı Tetis Denizi'nin son mirasları olan bu türler, büyük bir yok oluşa karşı karşıya bırakılıyor. Biyolojik çeşitliliğin azalması hâlâ kadim yöntemlerle üretime devam eden mesleklerin de yok olmasıyla sonuçlanıyor. Teklik çoğalıyor; balıkta, tarımda, hayvancılıkta, kültürde. Üretici en az girdi ve yorgunlukla hem kendilerinin hem de doğanın canını incitmeden, var olan haliyle devam etmesini istese de büyük ölçekli tarımla bölgede verim artıyor ancak kalite düşüyor, hastalık çoğalıyor.

Beyşehir Gölü'nün küçük balıkları gölün derelerinde, pınarlarında yani son yaşam alanlarında hayatta kalmaya çalışıyor. Ne zamandır orada bulundukları, ne badireler atlattıkları, nereden geldikleri bilinmez belki ama sayıları giderek azlsa da hâlâ oradalar. Yaşam kaynakları var olduğu sürece de orada olmaya devam edecekler. 2